

VZNIK KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA V PRAZE

V KONTEXTU HOSPODÁŘSKÉHO A POLITICKÉHO VÝVOJE MĚSTA

MARTIN DOLEJSKÝ

Úvod

Následující text se věnuje relativně krátkému časovému úseku let 1918 až 1921, konkrétně událostem, které přes rozkol v Československé sociálně demokratické straně dělnické (dále ČSDSD) vedly k založení Komunistické strany Československa (dále KSČ) v hlavním městě Československa (dále ČSR). Cílem příspěvku je ukázat na základní aspekty a procesy, které sehrály důležitou úlohu při formování sociálnědemokratické levice, a vyústily ve vznik samostatné komunistické strany, která byla stranou nového typu.¹ Tento významný moment československých dějin se pokusíme zasadit do širšího kontextu hospodářského a politického vývoje. Oproti starší literatuře se budeme věnovat výhradně specifické situaci v hlavním městě a vznik KSČ tak nebudeme pojímat pouze jako nevyhnutelnou a jedinou možnou variantu dějinného vývoje.

Pramennou základnu při zpracovávání tématu nám poskytnou v prvé řadě archivní materiály z následujících fondů: Policejní ředitelství Praha I – prezidium–1921–1930, Československá sociálně demokratická strana dělnická 1878–1921, KSČ – ÚV 1921–1945. Velmi přínosným se stal i osobní fond historika Václava Průchy. Jmenované fondy jsou uloženy v Národním archivu v Praze. Z Archivu Kanceláře prezidenta republiky využíváme situační zprávy o dění v hlavním městě. Okrajově k našemu účelu poslouží protokoly schůzí pražského zastupitelstva uložené v Archivu hlavního města Prahy. Vedle toho existuje několik knižně vydaných edic archivních materiálů z tehdejšího Státního ústředního (dnešního Národního) archivu v Praze. K dispozici je dobový tisk, který velmi podrobně zaznamenával situaci v Praze a diskuzi v politických stranách. Jde především o sociálnědemo-

---

1 Jedna z těch nejvýznamnějších novinek bylo to, že se komunisté označovali za sekci III. internacionály a tedy za podřízený orgán. Byl to i jeden z důvodů, proč byli trnem v oku československým úřadům a její činnost byla bedlivě sledována.

kratické *Právo lidu*, komunistické *Rudé právo* nebo také o *Tribunu* vydávanou Ferdinandem Peroutkou, a pravicové *Národní listy*, které nám umožní na tehdejší vzrušenou dobu nahlížet z jiného ideového spektra.

Při zběžném pročitání bibliografie k dějinám KSČ by se mohlo zdát, že se jedná o téma mnohokrát popisované v odborné i memoárové literatuře, ale domníváme se, že stále schází kritické hodnocení této významné události.² Faktem ale je, že k tématu dějin Prahy existuje značné množství kvalitní odborné literatury. U prací věnovaných historii KSČ je situace složitější, nalezneme převážně starší práce, které jsou svojí interpretací použitelné jen v omezené míře. Výčet využitých zdrojů uzavírají knižně vydané vzpomínky zakládajících členů KSČ, opět schází vzpomínky sociálních demokratů.

Pokud jde o časové vymezení příspěvku, tak se nebudeme zabývat pouze rokem 1921, ale hospodářskou a politickou situaci v hlavním městě popíšeme od roku 1918 a zakončíme ho přelomem roku 1921 a 1922.

Praha jako hlavní město – politický a hospodářský profil

Předtím, než se budeme věnovat dění v sociální demokracii, nastíníme politický a hospodářský profil hlavního města od vzniku samostatného státu. Vznikem ČSR vzrostl i význam Prahy. Ta se stala centrem nejen národního života, hlavním zemským městem, druhým největším městem v Předlitavsku a významným průmyslovým centrem, ale i hlavním městem nového státu. Soustřeďovaly se zde vrcholné státní orgány, ústřední administrativa, centrály politických stran, odborů, společenských organizací.

Vznik republiky se promítnul velice rychle do působnosti politické reprezentace stojící v čele města, k 28. říjnu 1918 to byl starosta Karel Groš (úřad starosty vykonával od roku 1906) a sbor obecních starších, jehož složení zdaleka neodpovídalo politickému rozložení sil převratové doby. Poslední doplňovací volby do sboru proběhly v roce 1913 a ten se navíc stal vinou rezignací a úmrtí usnášení neschopný.³ Prvořadým úkolem bylo, slovy Aloise Žípka, „vyplnit co nejdříve mezery ve svém normálním vývoji, způsobené světovou válkou, a vyrůstí v moderní hlavní město svobodného národního státu.“⁴ Na vypsání voleb se ale nedalo pomýšlet, situace nebyla stabilizovaná a neexistoval pro ně právní předpis odpovídající novým poměrům. Sbor obecních starších byl tak rozpuštěn dne 13. listopadu 1918 a nahrazen 49 členným správním sborem hlavního města Prahy v čele s národním

---

2 Rohlíková, Slavěna: Výběrová bibliografie k dějinám KSČ. Praha 2012. Dostupné na [Downloads/Publikace projektu \(cas.cz\)](#)

3 Láník, Jaroslav – Vlček, Jan (eds.): Dějiny Prahy II. Praha – Litomyšl 1998, s. 290.

4 Žípek, Jan: Hlava svobodného státu. Praha v obnoveném státě československém. Praha 1936, s. 4.

demokratem Přemyslem Šámalem. Právo lidu tuto událost shrnulo výstižným titulkem „Pražská radnice vyčištěna.“⁵

Správní sbor byl jmenován výkonnou státní mocí a následně zvolil šestnáctičlennou správní radu a tři náměstky.⁶ Obsazení správního sboru bylo rozděleno podle výsledků posledních voleb v roce 1911. Klub státoprávních (národních) demokratů čítal 24 členů, sociální demokraté získali 12 zástupců, 10 českých socialisté a 2 státoprávní pokrokaři.⁷ Politické nálady pražských voličů ukázaly volby konané dne 15. června 1919 podle nového volebního zákona č. 75/1919 Sb.

Při Revolučním národním shromáždění byl jmenován v prosinci 1918 Výbor pro Velkou Prahu,⁸ ale už v listopadu započala (nebo spíše byla obnovena) jednání o sloučení pražských obcí. Byl to značný posun, protože například zástupci Královských Vinohrad spojení před válkou odmítali, protože, jak výstižně konstatoval Jiří Pešek, „v nejmenším nehodlali přinést své posty na oltář spojené Velké Prahy.“⁹ Již ve starších pracích se podařilo vyvrátit tezi, že za obtížemi se sjednocováním Prahy stála diskriminace ze strany rakouských vládních kruhů.¹⁰ Mnohem důležitější roli hrály lokální finanční, politické a osobní zájmy místních elit.¹¹

Oproti předválečné praxi ale bylo, i z iniciativy parlamentního Výboru pro Velkou Prahu, rozhodnuto o tom, že sloučení proběhne tzv. shora, tedy ne vyjednáváním s obcemi, ale vydáním zákona, což se skutečně stalo. Výbor byl aktivní od 20. prosince 1918 do 30. března 1920 za předsednictví poslance Emila Špatného (Československá strana socialistická, dále ČSS). Mezi jeho práci patřila úprava platových podmínek obecních zaměstnanců, působnost policejních orgánů, spolupráce na zákonu o konání obecních voleb, ale především příprava sloučení obcí a vytvoření Velké Prahy.

V roce 1920 byla zákonem č. 114/1920 vytvořena Velká Praha. Připojením 37 obcí její počet obyvatel i rozloha obrovsky narostl (v roce 1922 to bylo 688 647 obyvatel) a je tedy logické, že sociálně a politicky se nejednalo o jednotný celek.

5 Pražská radnice vyčištěna, Právo lidu 14. 11. 1918, s. 3.

6 Jednalo se o zákon 39/1918. Sbírka zákonů a nařízení státu československého. Částka 6., 1918, s. 32.

7 Švec, Michal: Komunální politika ve Velké Praze. Obecní volby, politické strany a zvolené orgány v letech 1923–1938. Praha 2012, s. 13.

8 <http://www.psp.cz/sqw/snem.sqw?org=296&id=320> [30. 11. 2020].

9 Pešek, Jiří: Od aglomerace k velkoměstu. Praha a středoevropské metropole 1850–1920. Praha 1999, s. 189–195.

10 Pádové důvody, které snesl František Holec ve své studii, ale neznamenaly, že by se tyto názory i nadále neobjevovaly v odborné a populárně naučné literatuře. Ke srovnání např. Poche, Emanuel (ed.): Praha našeho věku. Praha 1978, s. 8.

11 Holec, František: Zápas o Velkou Prahu. Pražský sborník historický V, 1970, s. 117–136.

Praha byla rozdělena na 13 obvodů, jejichž velikost byla velmi rozdílná. Vnitřní obvod Praha I.–VII. měl přes 212 000 obyvatel a Praha XV. (Podolí, Braník, Hodkovičky) jen 9 500.¹²

Existovaly obvody, kde převládali úředníci, obvody s převahou řemeslníků a dělníků z drobných podniků, některé byly s převahou továrního dělnictva. K této diferenciaci došlo v prvním desetiletí 20. století, kdy vinou asanace zmizely z centra města proletářské čtvrti (František, Staré Město) a na okraj města se stěhovali i sídla podniků.¹³

Sociálnímu rozvrstvení do velké míry odpovídala politická mapa města. Do toho se přidala ještě demokratizací způsobená destrukce konvencí a hodnot, poklesl význam společenské reprezentace a naopak se prohloubily bezprostřední vazby na ekonomickou situaci dělníka. Dělnictvo se zároveň stalo nejmasovější skupinou obyvatelstva organizovanou v politických stranách nebo odborech.¹⁴

V Královských Vinohradech měli nadprůměrné pozice pravicoví národní demokraté. Výrazněji se zde projevovala i podpora německých a židovských politických stran, které nezískaly jinde větší podporu. Ty části města, kde bydlelo dělnictvo menších továren (Žižkov, Nusle, Vršovice) byly oporou pro národní socialisty, v dělnických průmyslových čtvrtích (Libeň a Vysočany) nacházela podporu sociální demokracie spolu s československými socialisty, později šlo o baštu KSČ. Sociální demokracie si i nadále udržela silné pozice například v Praze XV.¹⁵

Poválečné projevy dávaly tušit, že sympatie se kloní k socialistickým stranám. V obecních volbách zvítězila v celorepublikovém měřítku sociální demokracie, ale v Praze byla situace jiná. Bylo to dáno zmíněnou různorodostí obvodů. Existovala tak dělící linie periferie – centrum a to například i v rámci jednoho obvodu.

V hlavním městě zvítězila pravicová Československá národní demokracie (dále ČND) se ziskem 32,24 % a 29 mandátů, druhá ČSS kandidující společně se stranou pokrokovou (22,6 % a 21 mandátů) a až třetí byla ČSDSD (21,94 % a 20 mandátů). Pět mandátů získala Československá strana lidová, své zástupce

---

12 Merta, Andělín: Vývoj pražské městské správy od roku 1922 do roku 1945. Pražský sborník historický IX, 1975, s. 148–149.

13 Národní archiv (NA), fond Průcha Václav, prof. PhDr., podklady ke konferenci Dělnická Praha (Poděbrady, 3. 4. 1968), příspěvek Vývoj od manufaktur do r. 1921, nezpracováno.

14 Robek, Antonín – Moravcová, Mirjam – Štastná, Jarmila: Stará dělnická Praha. Život a kultura pražských dělníků 1848–1939. Praha 1981, s. 263–264.

15 Pozdější silné pozice sociálních demokratů v meziválečném období v Braníku, na úkor komunistů, potvrzují i vzpomínky Jaroslava Kozlera, člena místní KSČ. Kalvínská, Blažena (ed.): Cestou boje. Vzpomínky na revoluční činnost komunistů v Michli, Nuslích, Pankráci, Lhotce, Podolí a Braníku. Praha 1961, s. 29–30.

získali v pražském zastupitelstvu pražští Němci (a to 4 mandáty v německém volebním uskupení a 2 v německé sociální demokracii).¹⁶ Své zastoupení měla i relativně početná skupina živnostníků se 3 mandáty, stejný počet získala i Strana uvědomělého židovstva.¹⁷ Modráčková krátce existující Socialistická strana čs. lidu pracujícího získala 2 mandáty a výčet uzavírá Židovská sociálně demokratická strana Poale Zion s jedním mandátem, na který stačilo 1 326 hlasů. V devadesátičlenném sboru naopak své zastoupení nezískala Strana československého venkova (pouhých 737 hlasů a 0,61 %) a Demokratické sdružení hospodářské (456 hlasů a 0,38 %).¹⁸ Do voleb v roce 1923 byla Velká Praha spravována devadesátičlennou ústřední správní komisí, jednotlivé obce potom zastupitelstvy, vzešlými z obecních voleb roku 1919. Celkový počet zastupitelů obcí činil 1 178, největší zastoupení měla ČSS (385).¹⁹ Jedná se o výsledky z dosud nesloučené Prahy, kdy volilo 120 758 voličů. Starostou hlavního města byl 30. června 1919 zvolen, 24. července potvrzen a 28. července přísahu složil člen ČSS Karel Baxa.²⁰ V den volby bylo odevzdáno šedesát platných lístků, z nichž padesát neslo Baxovo jméno, sedm bylo prázdných a na třech se objevilo jméno odstupujícího Přemysla Šámala. Prvním náměstkem se stal sociální demokrat Ferdinand Kellner, druhým náměstkem národní demokrat Josef Rotnagl.²¹ Ferdinand Kellner hodnotil toto období tak, „že mohlo se vládnouti jen kompromisně, takže plně není uspokojen ani tábor socialistický, ani tábor občanský.“²²

16 Němci patřili mezi nejpočetnější národnostní menšinu v meziválečné Praze, kdy se po prvotním poklesu z 37 000 na 30 000 po první světové válce jejich počet zvýšil na více než 40 000 v roce 1930. Láník, J. – Vlk, J. (edd.): Dějiny Prahy II., Praha – Litomyšl 1998, s. 304–305.

17 Počet židovského obyvatelstva ve městě mírně narůstal (31 751 v roce 1921). Podobně jako u německy mluvících obyvatel Prahy byly Židé koncentrováni v centru města, kde například v Josefově tvořili v roce 1921 více než 46 % obyvatelstva. Lehovec, Otto: Prag. Eine Stadtgeographie und Heimatkunde. Praha 1944, s. 106–107.

18 Švec, M.: Komunální politika ve Velké Praze, s. 14–15.

19 Ledvinka, Václav: Zastoupení KSČ v obecní samosprávě hlavního města Prahy v období 1923–1939. Documenta Pragensia 2, 1981, s. 15–16.

20 Karel Baxa (1862–1938) byl vystudovaný právník a v době svého zvolení starostou zkušený politik. Po studiích pracoval u soudů v Táboře a Chebu. Od roku 1891 působil jako advokát v Praze. Stal se z něho příslušník strany radikálně státoprávní, popularitu si získal v roce 1894 při procesu s Omladinou. O rok později byl zvolen do českého zemského sněmu, kde zasedal až do roku 1913. V letech 1907–1918 zasedal v Říšské radě. Řadu let zastával funkci místopředsedy Národní rady české. V čele hlavního města stál od roku 1919 až do své rezignace v roce 1937. NA, Archiv České strany národně sociální, složka Karla Baxy, kart. 500.

21 Věstník obecní Hlavního města Prahy, 1919, s. 204–205.

22 Kellner, Ferdinand: První socialista na stolci primátorském. In: 70 let primátora hl. města Prahy JUDr. Karla Baxy. Praha 1932, s. 10.

Hospodářská situace

Poválečná situace v hlavním městě rozhodně nebyla dobrá a po prvotní vlně nadšení nastoupily každodenní starosti. Navíc ony existující nedostatky v ekonomické a sociální oblasti byly pro zástupce sociální demokracie, později KSČ, německých nebo jiných opozičních politických stran na politické scéně hlavního města pomyslnou vodou na jejich mlýn nesmlouvavé kritiky. Šlo v mnoha případech o fakta a problémy, které se nepodařilo do roku 1938 zcela vyřešit.²³ Asi nejzávažnějším problémem počátečního období, ještě před vznikem Velké Prahy, byla vedle problému s černým trhem, lichváři a nedostatkem potravin bytová krize. Lichvu a černý trh lze považovat za neblahý projev válečné doby poznamenané nedostatkem. Šlo o typické projevy válečného a poválečného období, který se dařilo odstraňovat pouze pozvolna. Nová vláda ihned po převratu zakázala vývoz obilí ze země, Praha pokračovala v provozování veřejných stravoven pro chudé, ale hladové bouře, při nichž místy hrozilo, že se změní v socialistickou revoluci, trvaly až do léta 1919.²⁴

Bytová krize, na rozdíl od nedostatku potravin, se naplno projevila až po roce 1918. Nárůst počtu bytů nešel ruku v ruce s potřebami rozvíjejícího se hlavního města, které navíc využívalo mnoho budov k reprezentativním či úředním účelům. Situace se navíc zhoršovala v důsledku velkého nárůstu obyvatelstva. Nespokojenost obyvatel se projevovala v pouličních demonstracích, stávkách nebo v rabování obchodů a zabírání bytů.

Prvním velkým projevem lidové nespokojenosti byly sociální bouře v květnu 1919, tzv. šibeničkové demonstrace. Ty začaly v Praze a měly tam nejprudší průběh. Byly nošeny transparenty „Chceme republiku – ne zloděje.“

Prvním velkým projevem lidové nespokojenosti byly sociální bouře v květnu 1919, tzv. šibeničkové demonstrace. Ty začaly v Praze a měly tam nejprudší prů-

---

23 Historik umění a zakladatel památkové péče Zdeněk Wirth hodnotil plán na vybudování Velké Prahy počátkem 30. let takto: „Měly býti pozvolna podle velkolepého jednotného plánu Státní regulační komise zceleny (přičleněné obce – pozn. autora) v moderní útvar. Ale místo zákonné výstavby dostavil se dříve ještě zhoubný vliv laického živlu, nesevědomitá spekulace a přirozená překotnost života pod vlivem poválečných poměrů. Není divu, že pronikavé působení jednotného plánu zastavovacího zasáhlo skoro všude pozdě a že také doba neměla k dispozici potřebný počet schopných teoretiků, projektantů i stavitelů. Výsledek je takový, že ohromné problémy programního budování města jako zelený pás kolem Prahy, maninská regulace, petřínská cesta, most přes Nuselské údolí, štěchovická přehrada, zahradní města, vilové kolonie atd. zůstávají buď na papíře anebo jsou deformovány až ke karikaturám.“ Wirth, Zdeněk: Praha – město. In: Kniha o Praze. Pražský almanach III, 1932, s. 50.

24 Pešek Jiří – Lohmann, Nina: Praha – Vídeň – Varšava. Tři města nových republik. Pokus o komparativní pohled na jejich vývoj v prvním desetiletí po velké válce. Pražský sborník historický 46, 2018, s. 122.

běh.²⁵ Tehdejší atmosféru nám přibližují hlášení prezidia zemské politické správy. Dne 21. května byla zastavena práce v továrně Breitenfeld a Daněk v Karlíně a průvod 1500 dělníků směřující na Poříčí nesl transparenty „poslední výstraha keřasům“. Průvod skončil na Václavském náměstí. O dva dny později probíhaly na několika místech v Praze podobné demonstrace, které se ale zvrhly a někteří z účastníků si na obchodnících vynucovali prodej za nízké ceny a několik obchodů bylo i vypleněno. Situace byla natolik vážná, že muselo zasáhnout vojsko, policie, ale i dobrovolníci z řad Sokola a Dělnických tělocvičných jednot.²⁶ Demonstrace, i když už ne v tak radikálním duchu, pokračovali i v následujícím roce, kdy se k těmto protestům proti nedostatečnému zásobování přidali nezaměstnaní a také problémy se samovolným nastěhováním do bytu bez vědomí příslušného úřadu. Situační zpráva Presidia zemské správy politické z ledna 1920 uváděla, že „dle hlášení z Prahy nespokojenost středního stavu a dělnictva s poměry drahotními stoupá.“²⁷

První úředně zaznamenaný incident související s neoprávněným nastěhováním pochází z hlášení z týdne od 22. do 28. srpna 1920. Ještě z posledního dne roku 1920 pochází hlášení o tom, že „elektromontér Jan Panenka, jenž se dozvěděl, že se uprázdnil v domě čp. 409/I. byt, zabrátil jej pro sebe, ačkoliv byl tento byt bytovým úřadem již jiné straně přikázán. Zakročivší strážní bezpečnosti se podařilo se zameziti Panenkovi provedení jeho úmyslu.“²⁸ Není naším úkolem podat vyčerpávající popis podobných incidentů, kterých bylo velké množství. Je nutné si uvědomit, že situace v hlavním městě nebyla několik let po válce zdaleka klidná a město se potýkalo s řadou problémů, z nichž se ten bytový ukazoval jako velmi závažný.

Situace v sociální demokracii

Už od prvních dnů převratu v říjnu 1918 bylo jasné, že sociální demokracie bude hrát v novém státě významnou úlohu a vládnout bez ní nebude možné. Ztotožnění se s republikánskou ideou bylo vyjádřeno také vstupem sociálně demokratických ministrů do Kramářovy vlády „všennárodní koalice“. Z projevů předních politiků strany i programových dokumentů bylo znát odhodlání k rozsáhlé socializaci a řešení hospodářských problémů.²⁹ Pravděpodobně i to byl je-

25 NA, Průcha Václav, konference Dělnická Praha, Poděbrady 3. 4. 1968, nezpracováno.

26 Kocman, Alois (ed.): Souhrnná týdenní hlášení prezidia zemské správy politické v Praze o situaci v Čechách 1919–1920. Praha 1959, s. 57–62.

27 Archiv KPR, fond KPR, inv. č. 757/II. (Situační zpráva), kart. 69.

28 Kocman, A. (ed.): Souhrnná týdenní hlášení prezidia zemské správy politické v Praze, s. 322.

29 Mezi hlavní požadavky patřilo vyvlastnění velkostatků, dolů, průmyslových podniků a léčivých pramenů, zabavení válečných zisků, opatření proti lichvě. Prokůš, Petr (ed.): Politické progra-

den z důvodů, proč se vládní angažmá nesetkalo zpočátku s odporem členské základny.³⁰

Další rovinou důležitou při vzniku KSČ bylo dění v ČSDSD, které se v krizových momentech přeneslo i do ulic Prahy. Sociální demokracie, i když zvítězila v komunálních volbách v roce 1919 a v parlamentních o rok později, byla nejednotná a procházela krizí. Prvním otevřeným nesouhlasem s ministerskou politikou vedení sociální demokracie představuje konference důvěrníků sociálně demokratických organizací Velké Prahy, která se konala 17. listopadu 1918. Přijatá rezoluce žádala, aby vedení usilovalo o socialistickou republiku. Na konferenci byl zvolen Přípravný výbor pro sjednání pořádku ve straně, který se rozešel na XII. sjezdu strany v prosinci 1918.³¹

Na tomto sjezdu se projevila už levicová opozice, ale za politickou sílu jí můžeme považovat až vydáváním časopisu Sociální demokrat, jehož první číslo vyšlo 28. února 1919. Vydavatelem byl pražský kraj označený řadovou číslicí XV.³²

O činnosti sociálnědemokratické levice v ústřední správní komisi, která byla pověřena sjednocením pražské obce, zmiňme jen tolik, že pro celou ČSDSD bylo z 60 postů vyčleněno 16 z toho 10 pravici a 6 levice, což jen stěží odpovídalo rozložení sil ve straně. Navržení zástupci levice, mezi kterými nalezneme i pozdějšího významného komunistického komunálního politika Františka Housera, (dále E. Stojánek, J. Gabriel, J. Luka, J. Dvořák a J. Zavadil) se nedostavili na ustavující schůzi komise 10. ledna 1921 a jejich posty připadly pravici. Josef Luka a Jan Dvořák v květnu 1921 nevstoupili do KSČ a jako představitelé nezávislé sociálnědemokratické levice přijali místa v ústřední správní komisi a vstoupili do klubu sociální demokracie (pravice).³³

Po první samostatné konferenci marxistické levice v prosinci 1919 vystupuje levice jako samostatný opoziční útvar ve straně. Mezi devíti krajskými výbory,

---

my Československé a Československé sociálně demokratické strany dělnické 1878–1948. Praha 1999, s. 129–130. Vedle Programu sociální demokracie, přijatého na sjezdu v prosinci 1918 stojí za zmínku předvolební materiál z dubna 1920, kde stojí: „Koalice kapitalistů, lichvářů a keťasů napíná horečně všechny své síly, aby urvala politickou moc do svých rukou, aby ji zneužila na znovuzřízení kapitalistických řádů, opírajících se o byrokracii drženou bezohledným militarismem.“ NA, Československá sociálně demokratická strana dělnická 1878–1921, leták „Brač, český lide dělný, svou existenci!“, sign. 151.

30 Galandauer, Jan: Od Hainfeldu ke vzniku KSČ. České dělnické hnutí v letech 1889–1921. Praha 1986, s. 251.

31 NA, Průcha Václav, podklady ke konferenci Dělnická Praha (Poděbrady, 3. 4. 1968), příspěvek Vývoj od manufaktur do r. 1921, nezpracováno.

32 Tamtéž.

33 Ledvinka, Václav: Vznik Velké Prahy a politický profil správy města ve dvacátých letech 20. století, Documenta Pragensia 5/1, 1985, s. 106; Švec, M.: Komunální politika ve Velké Praze, s. 17.

kteří se přihlásily k levici, bylo i vedení pražského kraje. Nejsilnější pozice levice byla na Kladensku a Brněnsku. Od poloviny února 1920 sílí význam levice i v Praze. To se projevilo zejména na krajské konferenci pražského kraje 15. února 1920, která přijala Programové prohlášení levice. Posílení pražské levice souviselo i s návratem Bohumíra Šmerala ze Švýcarska. Šmeral se stává dominující osobností a působí především na území Prahy.

Rozpory mezi pravíci a levíci v soc. dem. se přiosťřily po rozhodnutí zastupitelstva strany o svolání XIII. sjezdu. Iniciativy se chopila konference organizací z Prahy a okolí, která v květnu 1920 zvolila Akční výbor marxistické levice Československé, který představoval nové ústřední vedení marxistické levice do jehož čela se postavil Šmeral.³⁴ Ten se vrátil 12. června ze sovětského Ruska a byl uvítán na velkém shromáždění na Staroměstském náměstí.³⁵ V květnu 1920 se vzedmula i nová vlna stávek a demonstrací proti drahotě. Bylo možné vidět transparenty „ať žije III. internacionála“ a „provedeme to jako v Rusku.“ Situaci roku 1920 nám přibližuje i dobový tisk. Tribuna napsala: „Drahota znovu rostla, a myšlenky z Ruska dovezené zvolna působily. Revoluce nebyla skončena 28. říjnem, vlastní revoluce, socialistická, pro dělníky teprve nastávala. Zprvu to prohlašovali jen „poddůstojníci“ strany, ale po nešťastných výpadech na Munu počali se připojovat i někteří důstojníci.“³⁶

Roztržka ve straně vyvrcholila poté, co byl v září 1920 odložen sjezd. Levice už byla natolik silná, že dokázala sjezd organizačně zajistit, začalo také vycházet Rudé právo. XIII. sjezd se také usnesl na reorganizaci struktury strany. Dosavadní krajská organizace v českých zemích měla být nahrazena organizací župní tak, aby odpovídala novému administrativnímu členění.

Ustavující sjezd I. Pražské župy se konal ve dnech 30. října až 1. listopadu 1920. Rozbuškou k otevřenému střetu dal v prosinci tzv. boj o Lidový dům a následně vyhlášená generální stávk. Obrázkový časopis Světozor událost shrnul následovně:

34 Tento moment byl ironicky komentován opozičními stranami. Pravicové Národní listy uvedli k jednomu z jeho projevů v parlamentu toto: „I kdybychom však mohli dru. Šmeralovi věřiti, jako že mu zatím věřiti nemůžeme, musili bychom jeho dnešní projev, zdánlivě vyjadřující kladný poměr českých komunistů ke státu pokládati v této věci za nepostačující a neupřímný. Činiti stát nás pouze přirozenou základnou pro třídní boj, boj bez hranic a respektování zvláštních našich poměrů a zejména počátečních problémů mladé republiky naší, mohlo by znamenati, že tato základna bude rozbita, že boj na ní zahájený pro domnělé zájmy proletariátu povede ke zkáze a zničení naší svobody.“ Stát a naši komunisté, Národní listy 14. 1. 1921, s. 1.

35 Shromáždění se zúčastnilo asi 2500 osob. Dostavilo se především dělnictvo z Libně se standardy „Ať žije III. internacionála, chceme republiku rad.“ Po Šmeralovi, který promluvil z balkonu radnice o svých zážitcích z Ruska, hovořil mezi dělnictvem nesmírně oblíbený radikál Alois Muna. Kocman, A. (ed.): Souhrnná týdenní hlášení presidia zemské správy politické v Praze, s. 209.

36 Vůdce marxistické levice, Tribuna 15. 8. 1920, s. 1.

„Počátkem prosince 1920 byla Praha jevištěm bouřlivých událostí v lůně dělnictva sociálně-demokratického, kdy zápas o Lidový dům dělnický vyvrcholil v hlučné a krvavé excesse, kterými ohroženo drahocenných životů lidských i vzácného majetku. Bouře, mající počátek čistě ideový, rozšířily se daleko za meze myšlené – na štěstí většine dělnictva loyálně smýšlejícího podařilo se dostati rozdivočelé vášně do kolejí zákonných.“³⁷ Komentář příliš neodpovídal skutečnosti. K potlačení odporu došlo za přispění policie a skutečný poměr sil se ukázal v době vzniku KSČ.

Nutno zmínit, že stávka nebyla v Praze rozhodně jednotná a mnoho podniků se k ní nepřipojilo. Nestávkovali početní úředníci a obecní zaměstnanci, plynárny, elektrárny a celá řada menších a středních podniků. Stávka se tak více projevila v dělnickém předměstí.³⁸ Obecně stávka skončila pro levici neúspěchem, ale svůj význam měla. Způsobila nezvratný rozkol v sociální demokracii a z „porážky v prosinci 1920 se o několik měsíců později zrodila jedna z nejsilnějších komunistických stran v Evropě.“³⁹

Od prosince 1920 lze hovořit o bezprostředním formování KSČ. V českém prostředí probíhal tento proces nejpomaleji. Na jedné straně vedení české marxistické levice kladlo důraz na obezřetnost při přípravě tak důležitého kroku, na straně druhé byla kritizována radikály pro váhavost. 13. února 1921 se sešla konference pražské župy, která se ztotožnila s taktickým postupem vedení marxistické levice a kladla důraz na přípravu ustavení KSČ. Stejný den se sešla schůze výkonných informací z Prahy. Přijátá rezoluce odsuzovala odpor centristů proti Kominterně, podpořila ale zároveň postup vedení marxistické levice. 9. března se sešla v Praze velká schůze na níž zástupci dělníků všech národností žádaly neprodlené vytvoření KSČ. Vedoucí představitel sociální demokracie František Soukup s odstupem let toto období komentoval následovně: „Naše dělnictvo za republiku a její demokracii spolubojovalo a za tím, co svou prací a svou krví založilo, stojí poctivě a věrně, do všech důsledků v dobrých a zlých! To znamená i u nás konkrétně a otevřeně vždy a stále jen jedno: likvidaci komunistické sekce v Československu!“⁴⁰ Zdůraznil tam mimo jiné antisystémový prvek rodící se komunistické strany.

---

37 Světozor, 5. 1. 1921, s. 11

38 Jako příklad uvedme situaci dne 13. 12. 1920 v největších pražských podnicích. V Ringhofferových závodech na Smíchově z 2000 dělníků zastavilo práci 400, v karlínské strojárně Breitenfeld a Daněk ze 2000 dělníků nepracovalo 200, v žižkovské továrně na patrony a zápalky Selier a Bellot zastavilo práci všech 800 dělníků a ve vysočanských mlýnech Fr. Odkolek se pracovalo bez zastavení práce. Štěpán, František – Malá, Irena (ed.): *Prosincová generální stávka 1920*. Praha 1961, s. 165–166.

39 Rupnik, Jacques: *Dějiny komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Praha 2002, s. 51.

40 Soukup, František: *Revoluce práce*. Praha 1938, s. 123.

Převážná většina továrních dělníků se přihlásila do nově vzniklé KSČ. Pražská levice dokázala sjezd organizačně zajistit a dát mu slavnostní rámeček. Při svém ustavení měl pražský kraj, tedy Velká Praha a okolní okresy, 275 organizací 24 000 členů. Dle odhadů se dvě třetiny členů nacházelo na území Velké Prahy.⁴¹

V zastupitelstvu hlavního města Prahy lze na první otevřenější přihlášení se ke komunismu narazit 9. května 1921 v projevu Františka Houserera, který upozornil na protikomunistický projev starosty Karla Baxy během návštěvy Paříže. Skoro výhruzně zněla ta část Houserova projevu, kde řekl: „Desetitisíce pražských občanů ukázalo na 1. máje, že stojí na zásadách komunismu, a těm podle uvedené zprávy starosta obce vypovídá boj. Starosta, kterého jsme volili také my, členové klubu sociálně – demokratické levice, (hlasy: Vy jste komuniste!) kteří se považujeme za zástupce komunistů na radnici. Ten boj by komunisty od jejich politiky neodradil.“⁴²

Tento projev se uskutečnil jen několik dnů před ustavujícím sjezdem KSČ. Krátce poté byly vedoucí představitelé české a německé komunistické strany v ČSR sovětskou stranou upozorněny na to, že jedna ze zásad Kominterny hovoří o tom, že v jednom státě může existovat pouze jedna komunistická strana. Německá komunistická strana v ČSR byla ustavena již v březnu.⁴³ Současně Lenin Šmeralovi doporučil, aby udělal nejméně dva a půl kroku vlevo a Kreibich jeden krok vpravo.⁴⁴ Tento výrok nám poodhaluje to, za co byl Šmeral později kritizován a co se neslučovalo zcela s pojetím komunistické strany jako strany profesionálních revolucionářů.⁴⁵

41 Dubský, Vladimír: Pražská stranická organizace 1921–1929. Praha 1980, s. 6. První údaje o počtu členů v jednotlivých pražských obvodech pocházejí až z roku 1925. Dle materiálu Organizační konference I. kraje KSČ z 13. 9. 1925 bylo v celé Velké Praze 13 235 členů, největší organizace byla smíchovská (3 631), nejmenší Praha IV. (93). NA, KSČ-ÚV 1921–1945, Organizační konference I. kraje KSČ z 13. 9. 1925, kart. 3.

42 Archiv hlavního města Prahy (AHMP), Magistrát hlavního města Prahy I. (MHMP), protokoly schůzí městského zastupitelstva, leden–červen 1921, inv. č. 864.

43 Karel Kreibich komentoval tehdejší Šmeralův postoj takto: „Soudruh Bohumír Šmeral považoval tehdy ještě založení internacionální komunistické strany za předčasné. Nedoceňoval internacionální citění dělnické třídy a obával se, že by spojení českých komunistů s německými mohlo narušit masový charakter KSČ. Obával se buržoazně nacionalistických vlivů v dělnické třídě.“ Fröhlichová, Zdeňka – Požárský, Josef (ed.): S ohněm v srdci. Vzpomínky pamětníků na léta 1919 až 1945. Ústí nad Labem 1981, s. 15–16.

44 NA, Celostátní konference KSČ 1921–1937, Říšská konference KSČ v Národním domě v Nuslích dne 26. a 27. 8. 1921.

45 Šmeral byl navíc kritizován jak od vedoucích činitelů Kominterny, tak od příslušníků národnostních menšin v ČSR na III. sjezdu Komunistické internacionály v červenci 1921 za to, že brání vytvoření jednotné komunistické strany. Rupnik, J.: Dějiny komunistické strany Československa, s. 54.

Slučovací sjezd proběhl ve dnech 30. října a 4. listopadu 1921 v Národním domě na Smíchově. Zahajovala i zakončovala ho dvojice Václav Šturc a Karel Kreibich.⁴⁶

Závěrem lze říci, že hlavní město sehrálo při vzniku KSČ významnou úlohu. K urychlení formování sociálně demokratické levice přispěly dva krizové momenty. První byla hospodářská situace a druhý stranická krize mezi pravíci a levíci. Oba tyto momenty přispěly k radikalizaci dělnictva, takže její stoupenci byli ochotni vstupovat do komunistické strany. Podotkněme, že představy členské základny o komunismu však byly velmi rozdílné.⁴⁷ Vypovídá o tom i pokles členské základny KSČ a její ustálení z původních 350 000 na 99 000 v první polovině 20. let.⁴⁸

Také fakt vytvoření Velké Prahy měl v tomto ohledu svůj význam. Součástí hlavního města se staly do té doby okrajové obce, které byly po celé meziválečné období centrem podpory KSČ a do jisté míry i místem, odkud se rekrutovala řada významných komunistických politiků a především masová podpora z řad továrního dělnictva.

Komunisté tak v prvních řádných volbách ve sjednocené Velké Praze skončili na třetím místě a vytlačili tak sociální demokracii. Už z úvodního projevu na půdě Ústředního zastupitelstva bylo evidentní, že půjde o antisystémovou stranu.⁴⁹ Toto období je však mimo námi vymezený časový rámec.

---

46 Štverák, František: Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992). Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany, Praha 2010, s. 32.

47 Delegát říšské komunální konference KSČ konané 12. 3. 1922 v karlínském hostinci u Zábranských prohlásil, že „máme přihlížet k tomu, aby pokud možno vytvořila se ze středoevropských států jedna velká sovětská republika.“ NA, fond Vacek Václav, říšská komunální konference KSČ, 12. 3. 1922, kart. 13.

48 Štverák, F.: Schematismus k dějinám Komunistické strany Československa (1921–1992), s. 427.

49 AHMP, MHMP, říjen – prosinec 1923, inv. č. 870, Projev Františka Nedvěda 5. 11. 1923.

The Establishment of the Communist Party of Czechoslovakia in Prague in the Context of the City's Economic and Political Development

The text focuses on the establishment of the Communist Party of Czechoslovakia in the city of Prague. The introduction describes the economic and political profile of the city during the first years of independent Czechoslovakia and the establishment of Greater Prague in 1921. Incorporating 37 villages, the area of Prague substantially increased and the social structure of population blended, forming extensive workers' suburbs. This was also reflected in the politics.

Social democracy was strong in Prague with the largest concentration of workers in Czechoslovakia. At the time of the party crisis escalation in Prague at the end of 1920, the majority of workers were enrolled in the newly emerging communist party. The fight for Lidový dům (People's House) and the bleak situation in the capital, which is described in the text, further accelerated the formation of the leftist wing in social democracy. The Communist Party of Czechoslovakia finished in third place in the Prague first elections (communal elections in 1923), and it was one of the strongest political parties throughout the First Czechoslovak Republic period.

The text works primarily with findings from archival fonds (National Archives, Prague City Archives, Presidential Office Archive) and historical press, and to a smaller extent also with professional literature.